

Leven en werk van het

oranjetipje

door Kars Veling

Een mooie voorjaarsdag in april. In de frisgroene struiken in het populierenbos langs de Driftsteeg zingt een fitis uit volle borst, in de verte roept een koekoek. Aan de beschaduwde bosrand bloeit look-zonder-look, tussen het vochtige gras de pinksterbloem. Langs de rand van het voorjaarsbos fladdert een eenzame vlinder in de zon. Op het eerste gezicht lijkt hij helemaal wit, maar als hij passeert, springen opeens de feloranje vleugelpunten in het oog.

Hoewel het oranjetipje vroeg in het jaar actief is, zal het voor de meeste mensen niet de eerste vlinder zijn die ze na de winter ontmoeten. Citroenvlinder, dagpauwoog en kleine vos vliegen vaak op warme dagen in februari of maart al rond. Als volwassen vlinders hebben deze de winter doorgebracht en ze zijn door de voorjaarszon gewekt uit hun winterrust. Het oranjetipje heeft als pop overwinterd en moet al flink wat warme dagen gehad hebben om zich tot vlinder te kunnen ontwikkelen. Oranjetipjes komen redelijk verspreid over Nederland voor.

Man en vrouw verschillend

Oranjetipjes horen bij de familie van de witjes. Die zijn soms nogal lastig uit elkaar te houden, maar dat geldt niet voor de mannetjes van het oranjetipje. De prachtig feloranje top van de vleugel valt erg op en maakt de vlinder onmiskenbaar. Voor vrouwtjes gaat dat niet op, want daarbij ontbreekt het oranje op de vleugel. Ze zijn wit van boven met een zwarte vleugelpunt, precies als de koolwitjes. Vliegend zijn ze dan ook niet makkelijk uit elkaar te houden. Zit ze stil en met de vleugels omhoog, dan zie je de prachtige olijfgroene tekening op de onderzijde. De bijnaam van dit vlindertje, peterselievlinder, is afgeleid van die onderkant.

Kilometervreters

Vele kilometers per dag vliegt het mannetje op zoek naar vlinders. Niet in een rechte lijn van dorp A naar dorp B, maar vaste routes langs bosrandjes en over bloemrijke graslanden. Als ik op een bankje mijn boterhammen opeet, zie ik soms wel drie of viermaal hetzelfde mannetje langskomen op zijn rondes.

Hoe herken ik een vrouwtje?

Dat is de vraag waar ook het mannetje van het oranjetipje mee zit. Zo vliegend in de Regulieren door een mooi vochtig graslandje langs een bosrand ziet hij in de verte al snel een wit vlindertje fladderen. Dat zou best een vrouwtje kunnen zijn! In volle vaart vliegt hij ernaartoe en inspecteert de vlinder. Als het een koolwitje betreft, ruikt hij dat vrij snel en dan zal hij zijn aandacht snel verliezen en op zoek gaan naar een volgende witte vlinder. Het is best grappig om te zien, maar voor de vlinder is het natuurlijk niet fijn. Hij verspilt enorm veel energie, terwijl het hem geen nageslacht oplevert. Het wordt dan ook tijd voor een vlinderherkenningscursus voor oranjetipmannen.

Oranjetipje vrouw wijst man af

Wil ze wel of wil ze niet?

Na de nodige miskleunen met koolwitjes heeft ons mannetje nu een echt vrouwtje in de gaten. Daar besteedt hij direct veel aandacht aan, want wie weet wil zij wel met hem paren. In een baltsvlucht vliegt hij om haar heen. Maar ... het is niet zijn geluksdag, want het vrouwtje blijft zitten, steekt haar achterlijf omhoog en klappert met de vleugels en dat is duidelijke taal voor het mannetje: "Ik wil je niet!" Dat heeft niets te maken met de aantrekkingskracht van het mannetje, maar gewoon met effectief met je tijd omgaan. Dit vrouwtje heeft vast en zeker al gepaard en haar eitjes zijn al bevrucht. Het zou verspilling van kostbare tijd zijn als ze zich nu ook met dit mannetje ging bezighouden. En ook voor het mannetje geldt dat. Het is zonde van zijn tijd, energie en sperma om dat in dit vrouwtje te steken.

Eindelijk prijs!

Na de afwijzing en de geur van nog een paar koolwitjes heeft het mannetje nu een vrouwtje gevonden dat net uit de pop is en nog hangt te drogen. Die heeft vast nog niet gepaard en die zal hem dan ook niet afwijzen. Voor een oranjetipjesvrouw is er niets mooiers dan een wachtend mannetje boven je terwijl je nog hangt te drogen. Dat is pas effectief met je tijd omgaan! Zodra ze is opgedroogd zal ze samen met het mannetje een baltsvlucht maken om de relatie te bevestigen en dan begint de paring. Na een minuut of twintig zijn ze klaar.

Na de paring gaat het mannetje gewoon op zoek naar het volgende vrouwtje. Ze paren meer keren in hun leven. Voor het vrouwtje is eenmaal genoeg. De eitjes zijn nu bevrucht en het is zaak om voldoende nectar te verzamelen zodat ze straks, als de eitjes ontwik-

keld zijn, voldoende energie te hebben om ze af te zetten. We zien het vrouwtje drinken op allerlei nectarplanten. Pinksterbloem is een goede, maar ook de echte koekoeksbloem of distels zoals kale jonker zijn in trek. Ze vliegt direct en zonder dralen, landt op de bloem en begint met haar roltong de nectar te zuigen.

Waar zet ik mijn eitjes af?

Na een aantal dagen verandert het vlieggedrag van het vrouwtje. Niet meer in rechte lijn van bloem naar bloem, maar 'krioelen op de vierkante meter'. Ze vliegt kleine stukjes, zigzag door de plantengroei, landt regelmatig op een plant en kruipt daarop rond. Dat gedrag is typisch voor een vrouwtje dat eitjes af wil zetten. Ze zijn daar namelijk meestal zeer precies in. Dit vrouwtje wil zeker weten dat haar nakomelingen (die ze nooit zal zien, want als de eitjes uitkomen, is zij al dood) goede omstandigheden treffen. In een vochtig pinksterbloemgraslandje zet ze eitjes af op pinksterbloem, maar niet op alle planten. Ze kiest vooral de pinksterbloemen in de buurt van de bosrand of ruigte. Midden in het grasland worden veel minder eitjes afgezet.

Nog meer noten op haar zang

Maar ook in de bosrand is lang niet elke plant geschikt. Ze kiest planten met veel bloemen en bloemknoppen. De plant mag niet al zijn uitgebloeid, maar ook niet te jong zijn. Als dit klopt, kijkt en vooral ruikt ze of een ander vrouwtje haar al is voor geweest. Als twee rupsen elkaar op een pinksterbloem tegenkomen, eet de grootste de kleinste op. Het vrouwtje 'weet' dat haar rups kleiner zal zijn dan die uit het al eerder afgezette eitje, dus laat ze de plant links liggen. Heeft ze een pinksterbloem in de bosrand met veel

Eitje oranjetipje op look zonder look

Pop oranjetipje man

Jonge rups oranjetipje op vers zaad pinksterbloem

bloemen en bloemknoppen gevonden zonder andere eitjes, dan zet ze er één eitje af. Dan hoeft ze er nog maar 99 ... Logisch dat ze zo effectief met haar tijd wil omgaan.

En dan... de rups

Waarom het vrouwtje zo kritisch was, zien we een paar weken later, als het eitje uitkomt. De rupsen eten niet van het blad of de stengel van de pinksterbloem, maar van de zaden en zaaddozen. Het vrouwtje heeft eitjes afgezet op een plant met zodanige knoppen dat als het rupsje uit het ei kruipt er net lekker vers en mals zaad aan de plant zit. Een jonge rups van anderhalve millimeter kan het oudere taaiere zaad niet verteren. Die verse zaden zijn erg voedzaam en de rupsen groeien hard.

In de loop van juni zijn de rupsen volgroeid. Nu moeten ze verpoppen. Als ze aan de waardplant pinksterbloem gaan hangen, zullen ze het niet overleven, want die plant sterft binnen een paar weken helemaal af. Ook andere plekken in het grasland zijn niet echt veilig, want de pop moet een maand of negen tot tien blijven hangen tot het volgende voorjaar, eind maart, begin april. Nu begrijpen we waarom het vrouwtje voornamelijk eitjes afzet in de buurt van bomen en struiken of ruigte. Die blijven namelijk normaal gesproken in de winter wel staan. De rups kruipt nu wel vijf, tien of nog meer meters naar de ruigte, boom of struik en daar, in een houtige stengel, verandert de rups in een mooie pop, die door zijn vorm wel wat lijkt op een doorn of afgebroken takje. Op deze plaats blijft ze al die maanden hangen alvorens ergens eind maart, begin april te ontpoppen.

Oranjetipje in Culemborg

door Kars Veling

Het oranjetipje is een echte voorjaarsvlinder. De eerste vlinders verschijnen eind maart en na begin mei kom je ze als vlinder niet meer tegen. Dan moet je weer bijna een jaar wachten. Het mannetje van het oranjetipje is opvallend en niet te verwarren met een andere vlinder. Het is een klein wit vlindertje met een prachtig oranje vleugelpunt. Ze vliegen vele kilometers op een dag, maar wel over een soort van vaste routes van zo'n 300 – 500 meter. Zie je er eentje langs vliegen, dan zie je die vast binnen een paar minuten opnieuw. Oranjetipjes komen hier in de omgeving regelmatig voor. De Regulieren, de Zump en de Put van Buren zijn prima plekken om ze te zien te krijgen.

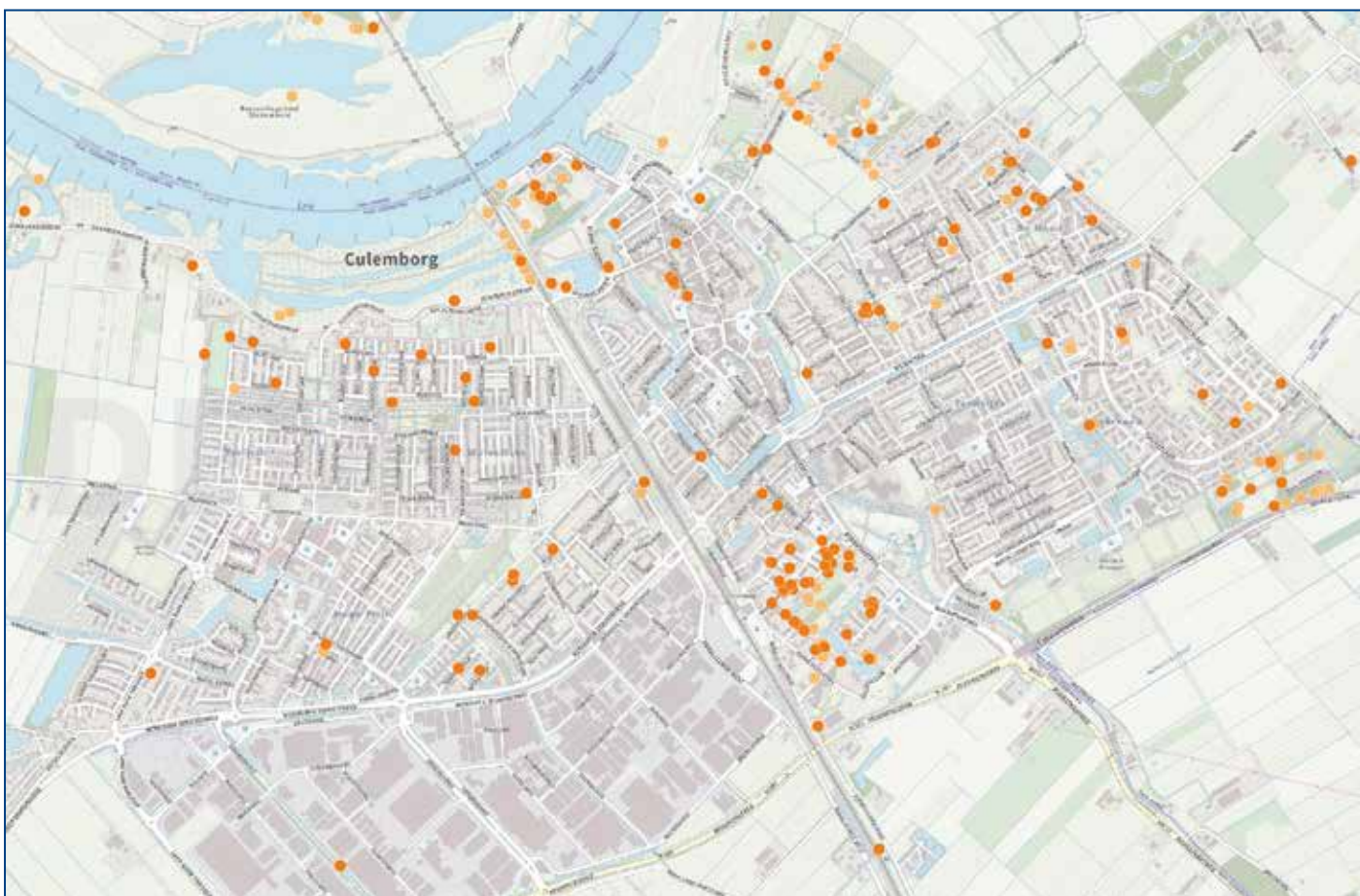
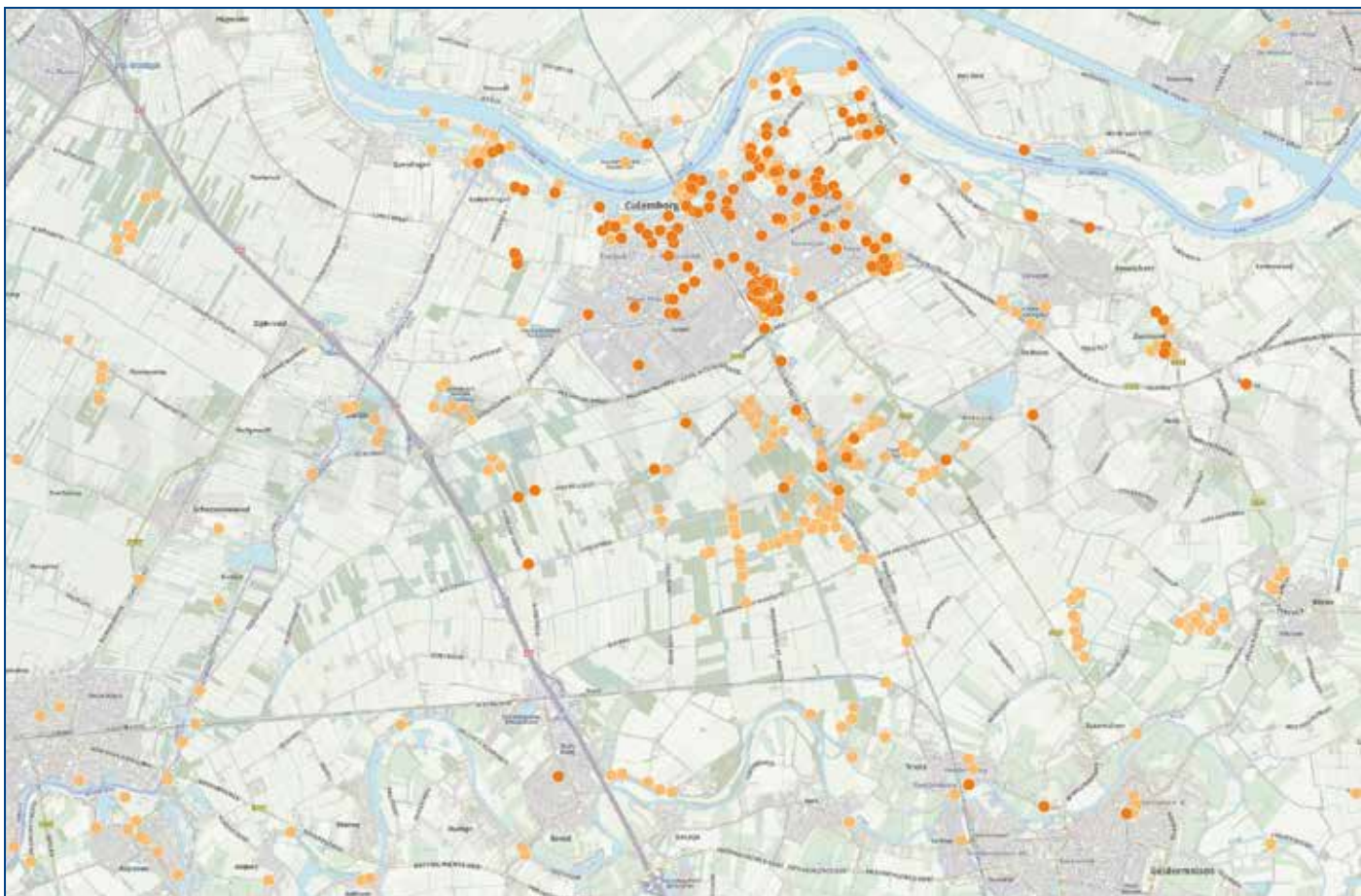
Maar in deze coronatijd zijn we vooral veel thuis!

En dat is het leuke van het oranjetipje: je ziet ze ook in de stad en misschien zelfs in je eigen tuin. De gemeente Culemborg en de Natuur- en Vogelwacht Culemborg (NVWC) waren erg benieuwd waar de oranjetipjes in Culemborg voorkomen. We vroegen daarom iedereen die er eentje zag dat door te geven, zodat we een mooi beeld krijgen van het leefgebied van deze vlinder. En daar werd fantastisch aan meegewerkt. Meer dan 150 mensen gaven door waar ze oranjetipjes zagen en in totaal ging het om meer dan 300 tipjes. Ook werden er veel waarnemingen doorgegeven aan de invoersites Waarneming.nl en Telmee. Samen ging het om meer dan 600 vlinders.

We laten hier twee kaarten zien. De donker oranje stippen zijn van onze oranjetipjesactie, de lichter oranje komen uit andere bronnen, maar alle stippen zijn van tussen 1 maart en 10 mei 2020.

Op de kaart van de omgeving zien we dat vooral in het Beesdse Veld en Mariënwaerdt veel oranjetipjes zijn gezien. Ook de Regulieren, de Assche Wetering en het Tichelterrein in Buren zie je terug op de kaart. Maar ook daarbuiten blijkt het oranjetipje regelmatig voor te komen.

Als we dan even inzoomen op Culemborg zelf, dan zien we een paar duidelijke hotspots. De wijk Lanxmeer springt eruit. Dat heeft te maken met het groen in deze wijk, wat erg vlindervriendelijk is. Maar er speelt ook zeker een waarnemerseffect, want Lanxmeeders zijn meer in natuur geïnteresseerd dan de gemiddelde Culemborger (niet-wetenschappelijk onderbouwd onderbuikgevoel). Ook op de Voorkoop, de Hond, de Oranje- en Bloemenwijk zie je regelmatig stippen en aan de westkant in de wat langer bestaande wijken Goilberdingen oost en west. In de nieuwe wijken zijn minder mel-

dingen. Op Terweijde zien we opvallend weinig stippen en dit heeft ook waarschijnlijk een dubbele reden. Er is niet veel natuurlijk groen in de wijk en de bewoners zijn mogelijk ook wat minder geneigd waarnemingen door te geven. Opvallend is dat zelfs in de binnenstad oranjetipjes werden gezien. De oude stadsmuur en omgeving

bieden natuurlijk goed leefgebied en zwervende mannetjes komen dan zomaar in de binnenstad. We zijn blij dat er zoveel mensen hebben meegewerkt en dat er zo veel oranjetipjes zijn gezien. We moeten weer tot volgend jaar maart wachten voor ze weer te zien zijn! 🐝